

Dr. Milan Šufflay: OTKRIĆE VELIKE TAJNE SLAVENSKOG POGANSTVA

Znamenita studija profesora Jana Peiskera

Prema fizikalnom znanju vrijeme je monodromo, jednosmjerno. Ono izgleda pozitivno, iako se u mehaničkim formulama »tempus« ili »t« javlja vazda u drugoj potenci kao t-kvadrat, čime je zastrta kvaliteta njegove baze. Obrat ili reverzibilnost vremena jest nemoguć. Prema Einsteinovoj teoriji nije ni teoretski moguće ono, što negda u svojoj fantaziji zamislio Flamarion, da bi se naime većom brzinom od svjetla vrijeme dalo optički preteći u svemiru, pak bi se sa stanovite svemirske točke moglo gledati, na primjer, gibanje Cesarovih legija u Galiji. Jer brzina svjetla najveća je brzina materijalne energije. Preko te brzine svaka konačna masa postaje neizmjerom, sve Einsteinove formule irealnim.

Ipak u životu postoji sila, sila drugoga svijeta, kojom obrat vremena postaje moguć, ili barem, kojom se zasada još imaginarno može putovati u vremenu unutra, u smjeru negativnog vremena, -t. Ta integrirajuća, skupljajuća sila drugoga svijeta jest pamćenje ili Mnema. Njoj u ovom, vidljivom svijetu odgovara gravitacija. Iz bezbroja psiholoških pojava proizlazi, da Život ne zaboravlja ništa, baš ništa, da njegovom pomoću Mnema drugoga svijeta bilježi svaki dašak, gibanje svakog praška, da je planetarni Život jedno od sredstava, kojim ta velika sila drugoga svijeta bilježi svaki gubitak ovoga materijalnog kosmosa. Njom se čovjek po temporalnim znakovima materije može gibati smjerom -t.

Sve većma raste pamćenje čovječanstva, sve dublje i jasnije prodire znanost u prošlost Zemlje, Života na njoj, čovječanstva. Sve oštrije znadu učenjaci, astronomi, geolozi, palentolozi, lingviste i historici, čitati u temporalnim znakovima kosmosa. Jer u poprečnom rezu onoga, što postoji, u »sankaru«, kako bi rekli Indijci, sadržan je čitav uzdužni rez postajanja ili indijski »bhavo«. U zvijezdama i njihovom svijetlu udara u naše oči staro i mlado svijetlo, udara svijetlo zvijezda, kojih više nema ili koje su već utrnule. U slojevima kore zemaljske, pa u fosilima zabilježen je »bhavo« Zemlje i Života na njoj. Ljudski um čita te znakove i stavlja ih u tekuću vrpču. Tako nastaje film prošlosti, tako se vrši put Mneme u -t. I ljudski jezici, gledani s mnemičkog stanovišta, nisu drugo, već temporalni znakovi, mozaik prerasličitih vremena. Kad ljudski um oštro zahvati te znakove, rone iz njih čitavi propali svijetovi.

Baš ovih dana učinjeno je golemo otkriće čitavog takovog propalog svijeta. Na genijalan je način, po jezičnim znakovima, po imenima mjesta, praški profesor dr. Jan Peisker uronio u staro slovensko vrijeme i nedvoumno ustanovio, »koje su vjere bili stari Sloveni prije krštenja«. Pod tim naslovom izašla je njegova studija u »Starohrvatskoj Prosvjeti«, Nova Serija 2 (Zagreb, 1928.), str. 55-86. Studiju preveo je iz rukopisa dr. Ivo Pilar.

I.

Imena gora i pećina kao spomenici slavenskih svetišta Bijelom i Crnom Bogu. — Zakrabuljeni zloduh: Djevin skok, Djevina stijena

»Izvanredno su čudna neka imena brda i pećina, koja se javljaju i u istočnim Alpama, a glase Tvarog, kao ime za gore, a Djevin Skok (Jungfernsprung) za pećine«, tako započinje Peisker svoju studiju. Tako je nekad u donjoj Štarjerskoj, kako je u starim listinima sačuvano, osim gore Tvarog postojala i gora Tvarožić. To su dakle lična imena, jer Tvarožić znači »sin Tvarogov«.

Peisker je proučavao povijest naseobina i germanizaciju južne Češke. Pri tomu je morao ući u točnu topografiju i orografiju tih krajeva. I tu je on također našao selo Tvarogova, Tvarožna, Svarožyna gora. Kod ovakvih mjesta redovito se javljalo još i ime Teufelsmauer, Strašidelnik, Strašidlo, Deiwelsberg, Koboldstoch. »Veličanstveno brdo božje Radigost diže se u moravskim Beskidima kod Frenštata s lijeve strane rječice Lomna; desno od vode diže se pećina Čertuv Mlyn, vrazji mlin i Crna Gora. Isti ljutički sunčani bog Svarožić, sa nadimkom Sventovid imao je veličanstven, od Danaca god. 1168. razoreni hram Arkonu na otoku Rujani (Rügen) u Istočnom moru, koji je iskopao Schuchardt. Hram stajao je na 46 m visokom, prema istoku pruženom rtu, lijevo od zatona Troper Wiek, dok se hramu nasuprot, na desnoj strani zatona, osobito okomile pećine Höllgrund i Teufelsgrund. O tom kraju imamo točan izvještaj od očevidaca njegova razorenja, naime od Saksa Gramatika i Knytlinga Saga. Osim toga ušćivan nam je arapski prikaz, po Marquartovom tumačenju skroz zoroastrički držani opis Masudijev iz godine 943. Ispravnost ovoga opisa razjasnile su uzorno točne topografske ustanove profesora A. Haas-a (Slavische Kultstätten auf Rügen, Pommersche Jahrbücher 1918; Arkona im Jahre 1168. Stubbenkammer 1921). Dapače iz slovenskoga teško rastumačivo ime Sventovid bit će po svom značenju avestički Spento Vidaevo, doslovno »sveti protu-deva« ili Devama (zlodusima) neprijateljski svetac. »I samoga zloduha ovoga svetišta poznamo po njegovu epitetu Tjarnoglofi, polapsko-slovenski Čarnoglav, crnoglas sa srebrnim brkom, dakle u obličju sjedoga crnca, kako ga opisuje Masudi. Njegov kumir stajao je na Crnoj Gori, gradini na crnom jezeru (Herthasee) povrh Teufelsgund-a, usred guštika Stupnice na poluotoku Jasmund, nasuprot hramu Sventovida arkonskoga na poluotoku Wittow. Uska prevlaka Schaabe veže i luči nebesko carstvo Wittow sa i od podzemnog carstva Stupnice« (Peisker 60).

Na otoku Cresu u Kvarneru dolazi mjesna oznaka Veli bok (nedvojbeno nastalo od Belibog) dva puta, i to svaki put lijevo. Sjeverni šiljak otoka zove se Veli bok, a u sredini otoka nalazi se najviša gora Šiš sa sljedećom scenerijom: na zapadnom obrežju te gore nalazi se drugi Velibok, a njemu nasuprot strma stijena Černi kao dokaz, da je i tu bilo svetište (str. 66).

Od otoka Rujane na Istočnom moru pa sve do plavog Jadrana, čak do Albanije (kaže Peisker str. 68) nalazimo razasuta zagonetna imena pećina kao Djevin silaz, Djevin skok, Jungfernstieg, Jungfernsprung, Mägdesprung, Skoč-djevojka, Devin i slično. Na te se pećine veže vazda jedna i ista stereotipna priča: progonjena dijeva skače sa pećine u vodu, spasava sretno svoju čast ili se utopi. Osobito brojni su takovi romantični »djevni skokovi« u istočnim Alpama. Ima ih u Koruškoj, na milštat-

skom jezeru, kod štajerskog Graca, na Rabi. Uz njih nalaze se mjesta, koja se zovu Himmel, Himmelreich ili stare crkve sv. Vida (staro-slovenski: Sveti Vid).

Jungfernsprung kod sela Tremmerje (Tremmersfeld) južno od Celja, zove se slovenski jednostavno »Peč«, što se ima nadopuniti »Djevina peč«. To je preko 20 m visoka, s desne strane daleko nad Savinju nadvinuta pećina. Njoj nasuprot s lijeve strane vode, strma je gora Vipota, na podnožju koje postoji mjestopisna oznaka Hudič (djavio). U sredini medju Hudičem i Dostbergom leži divlje romantički Teufelsgraben, djavolja graba, pristupačna samo za iskusne penjače (Peisker 71).

Skoč-djevojka je glasovita, po Ljubiši opisana pećina kod Petrovca (Castell Lastua) u najjužnoj Dalmaciji, 40 km ispod Kotora, čak blizu granice Albanije. To je gola pećina, koja se desno od ubavnog zatona, a na sjever od samostana pruža u more. Lijevo od zatona dižu se uzvisine, koje prelaze u obalno gorje, gdje su nadjeni tragovi starih svetišta (Peisker str. 72). Istočno od Tržica, na Jadranu leži selo Devin. Devin tu označuje onu hridinu s razvalinom staroga grada, gdje je navodno Dante spjevao svoj »Inferno«. Ova hridina sačinjava *d e s n i* i krak morske zatočine, na čijem *l i j e v o m* kraku stoji visoko sljeme s novim dvorom i sa dalekim vidikom. Ova scenerija pokazuje dakle sve, što nalazimo kod svih dualističkih svetišta (Peisker 72).

Sve scenerije Djevinih skokova pokazuju jednak raspored i svaka grupa pokriva se posvema sa svetištama grupe Tvarog-Svarog. Tek što ovdje zloduha nadomještava *d i j e v a*. Dakle i ona mora biti neke vrste zloduh. I Peisker (str. 76) doista ispod maske dijeve otkriva tog zloduha. On kaže: Devin posesivni je adjektiv od *d e v a*, a ova imenica može potjecati samo iz onoga jezika, u kojem znači takodjer zloduha, demona. Ovo pak se slaže samo u Avesti, jeziku reformatora Zaratuštre. To je ista riječ kao staroindijsko deva »bog«, latinski divus. Ali u Avesti znamenovanja upravo je suprotno: »Ti si (Zaratusta) izradio, da su se svi Deve posakrili u zemlju, dok su se prije u ljudskoj spodobi potucali po svijetu«. Ako dakle po glasu naših svetišta riječ »deva« i u slavenskom jeziku znači zloduha, to je jasno, da su i Slaveni morali biti

pristalice iste vjere. Ali kraj avestičke pozajmice *d e v a* »demon« imaju Slaveni ravnoinenu domaću riječ *d i j e v a*, što znači netaknuta djevojka. Dok su bili Zoroastrovci, mogli su ove dvije riječi razlikovati po njihovom značenju. Ali kad su postali kršćani, izgubili su pojam deva-zloduh i zamijenili ga bibličkim djavao, pak su mogli lasno zamijeniti Devin skok (djavoljev skok) s Djevin skok (Jungfernsprung). Ova promjena znamenovanja moguća je bila samo na slavenskom jezičnom području, jer nijedan drugi jezik svijeta nema dva tako istovjetna izraza za zloduha i djevicu. Iz toga slijedi, da su svagdje, gdje se nalazi Djevin Skok (Jungfernsprung i slično) ili Djevin, Devin, Divin, s onom prije ocrtanom scenerijom, morali nekad stanovati slavenski zoroastrovci, pa ma gdje bilo, makar i u Španiji i Engleskoj.

II.

Propali svijet Zoroastrove Evrope. — Iranski klanac Mazdoran kao prototip slavenskih poganskih svetišta

U svojoj studiji donio je Peisker sheme od 32 slavenska svetišta. Sva to svetišta predočuju nam se kao klanci, i to uski klanci sa tri vazda jednako postavljene kulise: 1. tekuća voda; 2. bogu posvećena gora *l i j e v o*; 3. zloduhova pećina *d e s n o*. To nas donekle začudjuje, kaže Peisker (str. 78), pošto kod svih Indogermana vrijedi desna strana kao dobra, a lijeva kao zla. Ali kod svih tih svetišta stoji stvar kao i kod kršćanskih crkvi, gdje ona strana vrijedi kao desna, koja leži na desno od glavnoga, vjerniku sučelice stojećeg oltara. Što je dakle subjektivno i geografski lijevo, to je objektivno i liturgijski desno.

Po toj šabloni, tako nastavlja Peisker, mogu se u jedinjenim silama otkriti po svim slavenskim krajevima svetišta, oti im tajne drevnog vjerovanja i našim očima dočarati realne svjedoke najuzvišenje predkršćanske religije, jer Zaratuštrina nauka sa svojim visoko čudorednim svjetskim redom i svrhom utjelovljena je u ovim svetištima. Sve svijetlo, dobro, i lijepo na na svijetu djelo je božje; sve tamno, zlo i ružno zloduhovo je djelo. Bog i zloduh dvojci su, kao svjetlo i sjena nerazdruživo vezani jedan na drugoga do sudnjeg dana, kada će bog konačno nadvladati zloduha. Toj dualističkoj temeljnoj ideji mora odgovarati i svetište. Ono mora biti dualistički uslovljeno, sa jednom svijetlom i jednom tamnom stranom, ali ne neposredno, nego jedan spram drugoga, vodom razdijeljeni. I radi toga je u tu svrhu samo klanac upotrebljiv: lijevo sjedi bog na svjetloj gori, desno čući zloduh u tmurnom pećinju. Tako nam se prikazuju sva dualistička svetišta u Evropi, pak mora izgledati i original u iranskoj pradomovini.

I taj original našao Peisker u klanac Mazdoran, koji se već u Ptolomejskoj karti (drugo stoljeće po Kristu) spominje kao planina, Mazdoran oros, između Irana i Turkomanskih pješčara. Klanac Mazdoran dijeli planinu na dvije pole: lijeva se zove Ki-Mazdoran, gora Mazdoran, desna Kara-dagh ili Crno brdo, a ruši se strmo prema klanac. Već samo ime pokazuje, da je ova potonja pećina posvećena zloduhu. U planini Karadag-Mazdoran izviru mnoge rijeke, koje teku spram Irana i ondje se gube u pijesku.

Ovo svetište možemo, kaže Peisker, pouzdano vremenski odrediti po obliku imena Mazdoran, koje se izvodi od Mazdah Ahura, »mudar bog«. Taj oblik dolazi samo u najstarim avetističkim himnama, koje je Zaratuštra sam ispjevao. Taj je refor-

mator živio po svoj prilici oko godine 900 prije Isusa. U svim ostalim dijelovima Aveste čitamo bez iznimke okrenuti oblik: Ahuramazda, pa konačno Ormazd. Prema tomu nije isključeno, da je svetište Mazdoran osnovano od samoga Zaratuštre.

Sa izvornom i nepokvarenom zoroastrovskom vjerom starih Slavena ne stoji u skladu pretežno ne-zoroastersko nazivlje njihovih božanstva. Peisker to objašnjava (str. 79) ovako: Slavenski bog ne zove se Mazdah Ahura, ni Ahuramazda, već Svarog. Ovo je ime izvedeno od *s v a r*, što u staro-arijskom (predavestičkom) jeziku znači »svijetlo«, avestički hvare. »sunčeva kugla«. Preuzimanje božjeg naziva Svarog potječe dakle iz doba, kada se u iranskom jeziku predavestičke periode arijsko »s« još nije pretvorilo u »h«, dakle prije Zaratuštre. Slavenski bog Sventovid bit će najvjerojatnije avestički Spento-vidaevo, »sveti Antideva«. Osim ovoga imena slavensko je »deva« u znamenovanju djavla ili zloduha neposredna pozajmica iz Aveste, iz jezika, kojim se je služio Zaratuštra. Iz toga slijedi, da su već brojna stoljeća prije Zaratuštre iranski religiozni utjecaji djelovali na narode u današnjoj Rusiji. Tu je naime ležala u Polesju, u trokutu Brest Litovsk-Mohilev-Kijev, kolijevka svih Slavena.

Zaratuštrina nauka, ta nauka utjehe za seljake, koji stenju pod nemilosrdnim i beznadnim jarmom nomadskih izrabljivača, nije došla u slavenske zemlje i k Fincima po posebnim vjerovjesnicima, nije došla propagandistički. Ona je proširena po iranskom roblju, koje su u južno-ruske stepe dovlačili turanski okonjeni nomadi. To je roblje bježalo od svojih mučitelja i prebjegavalo, gdje god je moglo, k Slavenima i Fincima, pak je kod svojih gostoprimaca nalazilo povoljan teren za svoju utješnu nauku (Peisker 84).

III.

Sveti Vid i sv. Djurdje na Balkanu. — Sveti Spas i Crna Gora. — Što je prvotno bilo sijelo srpske patrijaršije Peć? — Tko su Bogomili?

Peisker je na temelju 32 otkrivena svetišta nepobitno i plastički dokazao, da su stari Slaveni bili sljedbenici Zaratuštrini i da na mjestima, gdje su kroz tisućljeća seljački narodi stenjali pod nemilosrdnim jarmom nomadskih osvajača.

Nu on je dao i putokaze, kako se i kod Slavena na Balkanu, koji su daleko prije nego li sjeverni Slaveni došli u doticaj s kršćanstvom, mogu pronaći jaki i brojni spomenici Zoroasterskog seljačkog poganstva. Pokazao je (str. 75), kako je na sjeveru, kod polabskih Slavena namjesto poganskog Sventovida stupio kršćanski svetac Sveti Vid (Staro-slavenski: Sventi Vid). Što je ovom svecu, koji je još kao dječak podnio mučeničku smrt pod carem Dioklecijanom, manjkalo na jakoj ličnosti, da obori Sventovida, to je nadoknadila potpuna sličnost imena. Posve sličan proces morao se je izvršiti i na Balkanu. Dokaz za to jest današnji veliki nimbus Svetog Vida (Vidovdan) i Svetog Djurdja (Djurdjev-danak), koji je grčki pobjednik zmaja, zloduha, djavla, zoroasterskog »deve«.

Današnja pećina Skoč-djevojka na južnom Jadranu, kod Lastova i Špiča, što ju spominje Peisker, nosi godine 1303. ime »Devin vrh« u listini srpskog kralja Stjepan Uroša II. za znamenitu srednovječnu benediktinsku opatiju sv. Marije u Rtcu (Rotezo), a g. 1396. u mletačkom se latinskom spisu zove »Divicina Stiena« (Acta Albaniae 1, 547 i 2. 555). Druga jedna »Devičja stena« spominje se uz Bijeli Drin u Patkovu, i to u hrizovulji cara Dušana god. 1348. za novo utemeljeni monastir svetih Arhangjela

kraj Prizrena (Glasnik srpskog naučnog društva 15, 283). I opatija Rtačka i monastir svetih Arhangjela zacijelo se nalaze na starom slavenskom svetištu Dobroga boga.

Nakon Peiskerove studije nema dvojbe, da su imena svih Crnih Gora na Balkanu slavenskog poganskog vjerskog podrijetla. Iznad ušća Valbone, blizu sredovječne znamenite carinarnice Svetog Spasa na Crnom (!) Drimu, nalazi se još danas arbanaska pokrajina Malzi, Malcija, koja u srednjem vijeku nosi jednako slavensko ime Crna Gora (1444, oppidum Dagni cum Satho et Cerna Gora veli Mali Ixii). Tu je jasno vidljiva Peiskerova trojaka kulisa: Sveti Spas (Sventovid), rijeka Crni Drin (postoji i Bijeli Drin!), a preko Crna Gora (brlog zloduha ili deve). Takovo što moći će se zacijelo dokazati i za Crnu Goru kraj Tirane, za Malziju-Tirans, za skopsku Crnu Goru, a i za današnju Crnu Goru (Montenegro, Karagh), nasljednicu srednovječne Zete. Prvotna ova Crna Gora, čije se ime stalo širiti tek u 15. vijeku, bila je posve sitan kraj oko današnjeg mjesta Katuni između Cetinja i Skadarskog jezera (v. Šufflay, Srbi i Arbanasi str. 33).

I sijelo slavne staro-srpske patrijaršije u Peći bez dvojbe je nadovezalo na starije pogansko dualističko svetište. To je divlje-romantička, teško pristupačna uvala između gudurama. Ta »peć«, kao i ona, što ju Peisker spominje kod Tremerja blizu Celja, isprva je bila Devina ili Vražja peć.

I arbanaski Mali Šent (Sveto brdo), gdje se u blizini nalazi glasovita sredovječna opatija sv. Aleksandra (Oroši), mora imati jednaku pogansku dualističku pozadinu. Ta drevna religiozna baza saradjuje kroz kršćanski sloj pri stvaranju hierarhičkih državnih ameba kod Crnogoraca (vladike) i Arbanasa u tursko doba. Za Mrkojeviće kod Bara pripovijeda Giustiniani (1553.), da stoje pod vodstvom popa Stefana, koji stanuje pod brdom kraj »Crne Pećine« (Šufflay, Srbi i Arbanasi 64.). Nakon Peiskerove studije posve je sigurno i to, da su bosanski Bogumili, preko Porfirogenetove Paganije, izravno sačuvali izvorne dijelove stare slavenske dualističke vjere.

(*Obzor*, Zagreb, 69/1928., br. 244, 2-3.)